

RAHMET YOLLARI KESTİ ROMANINDA İDEOLOJİK YAPI

Muhammed HÜKÜM*

Öz: Türk romanı içerisinde ideolojik yapının ağırlıklı olarak hissedildiği “toplumcu gerçekçilik” yöneliminin en önemli temsilcilerinden biri Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir, eserlerinde toplumsal yapının ekonomik, sosyal ve tarihî yönlerini gerçekçilikten taviz vermeden yansıtan bir yazardır. Romanlarının kurgusal yapısı, Türk toplumuna özgü tarihî ve kültürel koşullara ilişkin özgün fikirleri itibarıyla, Türkiye’de sol düşünsel-estetik çevrenin yaklaşımından ve klasik Marksist düşüncenin güdümündeki toplumcu gerçekçi anlayıştan oldukça farklıdır. Tahir’in Rahmet Yolları Kesti romanı (1957) toplumsal, ekonomik, siyasi ve ideolojik örgütlenmeyi “eşkıya” sembolizasyonu üzerinden tartışırken, arka planda sosyalist düşüncenin şiddetle ve otoriteyle ilişkisini sorgular. 1950’li yıllar, “köy” olgusunun, bütün sosyo-politik gerçekliği ile romana yansıdığı yıllardır. Rahmet Yolları Kesti, köyün ve köylünün yansıtılma biçimi açısından da alışılmışın dışındadır. Köylüyü tamamıyla olumlu yansıtmayan yazar, böylelikle gerçekçiliği toplumculuğun önüne çıkarır. Romanda din-toplum ilişkisi de klasik toplumcu romanlardan farklı biçimde, “Alevilik” üzerinden ele alınır. Eser, kontrolsüz sermayenin ve silahlı gücün, ahlakî ve idarî açıdan toplum lehine bir düzen yaratamayacağını vurgular. Bu bağlamda şiddeti meşru gören romantik ve epik söylemin geçersizliğini, katı bir gerçekçilikle ortaya koymaya çalışır.

Anahtar Sözcükler: eşkıyalık, şiddet, Alevilik, otoritenin meşruiyeti, toplumsal gelişim

Ideological Structure in the Novel Rahmet Yolları Kesti

Abstract: Kemal Tahir is one of the leading writers of the “socialist realism” orientation, in which the ideological structure is predominantly felt in the Turkish novel. Kemal Tahir is an author who reflects the economic, social and historical aspects of the social structure in his works without compromising realism. The fictional structure of his novels is quite different from the approach of the left intellectual-aesthetic circle in Turkey and the social realist understanding guided by classical Marxist thought, in terms of his original ideas about the historical and cultural conditions specific to Turkish society. While Tahir’s novel Rahmet Yolları Kesti (1957) discusses social, economic, political and ideological organization through the “bandit” symbolization, it questions the relationship of socialist thought with violence and authority in the background. The 1950s are the years when the “village” phenomenon was reflected in the novel with all its socio-political reality. Rahmet Yolları Kesti is also unusual in terms of the way the village and the villagers are reflected. The author does not reflect the villagers in a completely positive way, thus putting realism ahead of socialism. In the novel, the relationship between religion and society is discussed through “Alevism”, differently from classical socialist novels. The work emphasizes that

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE. E-posta: muhammedhukum@sakarya.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7308-3033.

uncontrolled capital and armed force cannot create an order that is morally and administratively beneficial to society. In this context, he tries to reveal the invalidity of the romantic and epic discourse that sees violence as legitimate, with strict realism.

Keywords: *banditry, violence, Alevism, legitimacy of authority, social development.*

Giriş

Kemal Tahir'i Türkiye'deki toplumcu gerçekçi romancılardan ve Köy Enstitüsü kökenli yazarlardan farklı kılan temel etken, ideoloji kavramına karşı geliştirdiği istisnai bakış açısıdır. Bu bakış açısı, Türk düşüncesinde Tahir'e özgün bir konum sağlar. *Rahmet Yolları Kesti*, bu konumun daha çok "eşkıyalık" kavramı üzerinden tartışıldığı bir roman olarak algılanır. Bu konudaki çalışmalarda genel olarak Tahir'in zenginden alıp fakire veren Hobsbawm'ın sosyal eşkıya tanımında belirlediği romantik eşkıya mitini yaktığı (Özcan, 2012, s. 33) Avrupa'daki "Räuberroman(tik)" anlayışın Türkiye'deki yansıması olan İnce Memed'e itiraz ettiği (Uyanık, 2023, s. 247; Kaplan, 2004, s. 48) vurgulanır. Kemal Tahir, "temel düşüncesi, sosyal yapısı, psikolojisi, bilinç altı, tarihsel geçmişi iyice aydınlatılmamış bir toplumda romancının aynı zamanda tarihçi ve sosyolog olması gerektiği"ni söyler (Kayalı, 2008, s. 1095). Bu bağlamda *Rahmet Yolları Kesti* romanındaki eşkıya eleştirisinin arka planında, ideolojiyi algılaya biçimindeki farklılığın temeldeki özgülüğü ayırt etmede daha derin bir başlangıç noktası vaat ettiği söylenebilir.

Marks, Şerif Mardin'in tespitleri ile "ideoloji" kavramını ilk ideologlar gibi "herkese doğru düşünme imkânları sağlamak için kullanılacak fikir bilimi" olarak algılamaz. Hatta sonraları daha kapsamlı ve belirsiz bir alana tekabül edecek "sistematik bir fikir yapısı" ifadesi de onun ideolojik tanımının oldukça uzağındadır. Çünkü Marks, ideolojiyi net bir biçimde "tarafli fikir" anlamında kullanmıştır. Bu sebeple sosyal realite hakkındaki görüşlerini, genellikle olumsuz biçimde anlamlandırdığı, "ideoloji" kavramı kapsamında görmez. Bu açıdan Türkiye'deki eleştirel gerçekçi edebî yönelimlerde etkili olan bakış açısının, Marks'ın bakış açısının aksine ideolojiyi olumlayan bir yönü olduğu gözlemlenir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de toplumcu yönelimlerin Lenin'in *Ne Yapmalı?* (1902) adlı eserinde (Mardin, 2017, s. 20-21) ortaya koyduğu, ideoloji kavramını pragmatik ve eylem odaklı bir biçimde araçsallaştıran bakış açısına yakın durduğu söylenebilir. Bunun dışında, Marks ve Engels'in Avrupa merkezli bakışlarından mülhem geliştirdikleri ve genelde Doğu toplumlarına özelde Osmanlıya yakıştırdıkları ilkel, geri kalmış daha net bir ifade ile barbarlık iması, barbar bir düzenin yüzyıllarca devam edemeyeceğine inanan Kemal Tahir için temel ayırım noktalarından biridir.

Türk romanı için köy ve köylülük hem ilk dönem aydınlanmacı bakış hem daha sonraki sosyalist romancılar için ideolojinin yansıtılması noktasında önemli bir temadır. Yakup Kadri'nin *Yaban* romanından itibaren ağırlığını hissettiren bu tartışmalı bahsin, Türk solu için her zaman ayrı önemi olmuştur. Toplumsal bir kategori olarak köylülük, sınıfsal ilişkileri temel çatışma alanı kabul eden Marksist kuramda esasen çok önemli bir konumda değildir. Bununla birlikte, Marks'ın işçi sınıfı üzerine inşa ettiği ekonomipolitiki, köylülerden bağımsız bir kategori değildir. İfadenin mahiyeti konusundaki ihtilafa rağmen köy hayatının durağanlaştırıcı¹ etkisi ve bu etkinin işçi sınıfından başka

¹ *Komünist Manifesto*'nun farklı çevirilerinde en sık rastlanan farklı kullanımlardan biri 'the idiocy of rural life' ifadesinde görülür. Bu ifade, "köy hayatının kalın kafalılığı", "köy yaşamının

nitelikte bir kategori yarattığı hususunda Marks ve Engels uzlaşma hâlinindedir. Köylülüğü bir sınıf olarak belirlemeyen Marks, köylüleri de kendi aralarında çıkarlarının benzeşmesi dışında bir ortaklıkları olmayan, bireysel menfaatlerinin ötesinde bir grup menfaati gözeterek bir araya gelemeyen bir topluluk olarak gördüğü için olumsuzlar (Marks, 1990, s. 43). Marks'ın bir sınıf olarak telakki etmediği köylüler, Rusya'da reel sosyalizme geçişte olduğu gibi Türk modernleşmesi açısından da mühim bir mevkie sahiptirler. Rus Bolşevik devriminde köylülerin etkisi göz önüne alındığında, Türk modernleşmesi ve sol anlayışı içerisinde köylülüğün bir kategori olarak neden göz ardı edilemez olduğu anlaşılabilir. Osmanlı modernleşmesinde ise köy ve köylülük bir kategori olarak Meşrutiyet'ten sonra tartışılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde "imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle" idealiyle biçimlenen köye bu bakış tarzı, romantik-aydınlanmacı bir nitelik taşır. Bu bakışın en önemli nedenlerini Erkan Irmak şöyle ifade eder:

1917'de Rusya'da devrimi ateşleyen en önemli etkenlerden biri köylülerin ayaklanalara verdiği destektir. Henüz ne yönetim kademelerinde ne ideolojik ne de toplumsal destek açısından yerini sağlamlaştırabilmiş bir cumhuriyet, kontrol altına alamayacağı ve tepkilerine karşı koyamayacağı büyüklükteki bu kesimin bir araya gelmesine izin veremezdi (2018, s. 82).

Irmak (2018), Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcında köylülerin; milliyetçilik, halkçılık gibi kavramlar ekseninde şehir yozlaşmasına karşı kırsal bir saflık, eğitimle aydınlatılacak bir kitlenin temsilcileri olarak yüceltildiğini belirtir. Tek parti iktidarının 30'lar boyunca muhafazakârlığı temel alarak köylüyü kendine bağlama isteği ile romantik-köycü bir söylem geliştirdiğini belirtir. Ayrıca Irmak, 1950'lerden itibaren Demokrat Parti'nin köylerle ilgili ekonomik kalkınma temelli politikalar geliştirmesine rağmen Enstitü kökenli köy yazarlarının, romantik-köylücü söyleme dair klişe bir yapı oluşturduklarını söyler (s. 82-85). Bu tespitler, köyün ve köylünün, mekâna bağlı bir kategori olmanın ötesinde Türk romanında hususi anlamları olan temsil biçimleri yarattığını doğrular niteliktedir. Özellikle 1950-1980 arasında çoğunlukla Köy Enstitüleri'nden çıkan yazarların kaleme aldığı köy romanlarının içeriğini, aydınlanmacı ve halkçı bakış açısı belirlemektedir. Fakat bu bakış açısının toplumcu gerçeklikle kurduğu uzlaşmada, bazı ideolojik açmazlar vardır. Marks'ın emekle doğrudan ilişkisi dolayısıyla ideolojik yanılığın beride tuttuğu proletarya sınıfı, Rus toplumcu romanında merkezî ve olumlu bir konumdadır. Osmanlı-Türk toplumunda ise modernleşme sürecinde ve öncesinde, çerçevesi belirlenmiş bir sınıf olarak "proletarya"nın bulunmaması, romantik devrimci yazarlarda, Türk köylüsünü, ideolojik yanılığa kapılmaması sınıfsal bir özellik olarak telakki edilen proletaryanın yerine ikame etme arzusu doğurmuştur. Nitekim Marksist eleştirmen Ahmet Oktay'a göre (1986) "Toplumun sınıflardan dışlanması ve nesnel çelişkilerin yok sayılması temeli üzerinde oluşturulan halkçılık ve bu ideolojinin doğal uzantısı köycülük, içerdiği popüler demokratik öğeler dolayısıyla Türkiye toplumculuğunun asalağı olmuştur" (s. 403). Dönemin Türk solunun bir kavramsallaştırma olarak soylu vahşiliği ve köylülüğü, Marksist düşünce ile kurabildiği temel bağ olarak benimsemesi, köyden kente göç eden kitlelere yönelik ideolojik bakışlarının romantik bir kırsalcılık çerçevesinde durağanlaşmasına neden olmuştur. Sağ cemahtaki romantik "yerlilik" yüceltmesi sol cemahta köylülük için yapılmıştır.

---

aptallaştırıcı etkisi", "kırsal yaşamın miskinliği", "kır hayatının yalıtılmışlığı" ifadeleri ile Türkçeye çevrilir (Bayrak ve Erençin, 2020, s. 239-259).

Kemal Tahir'in, köy ve köylü ile ilişkilendirilebilecek ilk eserlerinden itibaren hem Enstitü'lü hem de romantik sol çevrenin yazarlarından farklı bir zihniyette olduğu görülür. Bu zihniyetin temel eksenini, köyü, Türk toplumunun düşünme ve eyleme pratiklerinin en yalın biçimde görülebildiği sosyolojik bir zemin, köylüyü ise sahip olduğu olumlu ve olumsuz niteliklerle toplumsal yapının kuruluşunda ve çözülüşünde aktif bir özne olarak değerlendirmesidir. Bu kavrayış, Tahir'in romanlarına, referansını Batı'dan değil kendi tarihinin içsel dinamiklerinden ve değerlerinden alan bir ahlak anlayışının ve yaşam tarzının kurgulanması biçiminde yansır. "Kemal Tahir ise köydeki yaşamı, okura köy gerçeklerini ve sorunlarını tanıtmak ve çözmek amacıyla değil, tarihsel araştırmalarından edindiği kuramsal bir arka plan ışığında toplumun geçirdiği değişiklikleri saptamak amacıyla sergiler" (Moran, 2012, s. 177). Enstitü'lü yazarlardan farklı bir biçimde kişisel dramı, söz konusu edilen bireysel dramın tarihi ve kültürel kökleriyle toplumsallığı birleştirerek aktarması, onun köy romanlarına farklı bir sosyolojik perspektif ekler. Tahir'in kurgulama biçiminin odağında yer alan otantik farka dair, Sezai Coşkun'un yorumu ise şöyledir (2012): "Kemal Tahir'in köy romancılarından bir farkı da köyü sadece ezen-ezilen ilişkisinin mekânı olarak değil, Türklüğün kimlik kodlarını bulmaya, anlamaya çalıştığı bir mekân olarak düşünmesidir. Onun romanlarındaki köy ve köylü, bir kimliğin uzantısıdır" (s. 365). Kemal Tahir, ağalık kategorisini feodalizmle eşleştiren bakış açısının da tam karşısındadır. Söz konusu tüm farklılıklar Tahir'in Marks'tan alıp yeniden yorumladığı Asya Tipi Üretim Tarzı ile de bağlantılıdır.

Kemal Tahir, aynı dönemde benzer konular üzerinde roman yazan Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi toplumcu gerçekçi yazarların bakış açılarının aksine, realist bir tutumla Anadolu köylüsünün; işten kaçma, lakaytlık, açgözlülük, aşırı cinsel açlık ve hırs, dini istismar ederek çıkar sağlama gibi menfi özelliklerine vurgu yapar. Bu vurguyu, *Notlar*'ında genel olarak Osmanlı toplumu için de yapmaktan çekinmez.

Kemal Tahir'in farklılığı "yazdıklarının ne'liği ve nasıl'lığı üzerinde çağdaşlarına göre daha kapsamlı düşünmesinden, bu konudaki donanımından ve yazdıklarının roman mayasından ileri gelir" (Andı, 2004, s. 520). Tahir'in bu keskin ve sivri olumsuz bakışının, kendi roman anlayışına göre esas nedeni gerçekçiliktir. Bu gerçekçilik, diğer toplumcu yazarların köy gerçeği karşısında düştükleri duygusal yanılığının da antitezi olarak ortaya çıkar.

Kemal Tahir, tüm romanlarında odağa aldığı zaman ve mekân kategorilerini, toplumsal yapıyı belirginleştirecek biçimde kullanır. Dolayısıyla onun için köy, yarattığı tiplerin etkileşim biçimleri ile sınıfsal göndermelerin toplu bir sembolizasyonudur. Bu sebeple, tüm köy romanlarında köyün gerçeklerini tarihsel kökler üzerinden anlamlandırmaya çalışırken, aynı zamanda yaşadığı dönemin siyasal olaylarının paralelinde bir kurgu yaratır. Köylüyü, realist bir biçimde yazabilmek için, evvela onun psiko-sosyal köklerine inmeye çalışır. Bu çerçevede, gerçekçi bir Türk romanının ortaya çıkması için, köyü ve köylüyü tanıyıp, toplumsal/siyasal/ psikolojik mahiyetini kavramayı bir zorunluluk olarak gösterir. *Notlar*'da yer alan ifadeler, Kemal Tahir'in, köy ve köylü sorunlarını, tarihsel süreçteki vazgeçilmez anlamından koparmadan, toplumu kavramanın bir vasıtası olarak algıladığını belirtir:

Bizde şehirli insanı ve şehirlileşmiş insan kümelerini tanımak için köylüyü tanımak şart... Hepimiz halâ biraz köylüyüz... Şehirler ve şehirlilerimiz nasıl köylerden gelmişlerse, köyler de öylece yakın ve uzak tarihin derinlerinden gelmiştir... Ben işte bu noktadan kalkarak köy romanları yazdım... Benim yazdığım köy romanları uzun bir ırmak-derenin Türk insanının ruhunu, davranışını aydınlatmak için kullandığım köylü koludur (1989, s. 35-36).

Kemal Tahir'in bu bakışı, köy gerçeğini romantik bir devrimcilikle algılayan yazarlar tarafından sıklıkla eleştirilir. Bu çevreler, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'inin Türkiye şartlarının ideolojik projeksiyonu olduğu konusunda, neredeyse ittifak hâlinindedir. Tahir'in Türkiye'deki Marksist anlayıştan sapan aykırı düşüncelerinin, sol muhitteki aydınlar arasında nasıl değerlendirildiğinin en önemli göstergelerinden biri de 1959 yılında *Pazar Postası* gazetesi tarafından düzenlenen "Beş Romancı Köy Romanı Üzerine Tartışıyor" açık oturumunda, oturuma katılan yazarların Tahir'e karşı takındıkları tutumdur. Mehmet Seyda'nın düzenlediği daha sonra Turhan Tükel'in kitap hâline getirdiği ve "Herkes gibi düşünmeyen bir yazara haddinin bildirilmeye kalkışıldığı bu tuhaf açık oturum, Kemal Tahir'in 1950'li yıllarda Türk solu içindeki yalnızlığını gözler önüne sermektedir" (Sevim, 2004, s. 66). Tahir'in; Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın gibi toplumcu romancılarla giriştiği bu tartışmada ele alınan ilk bahis, bir aydın ve bir eğitimci vasfıyla cemiyete ışık tutması icap eden romancının konumudur. Bunun yanında, olay örgüsünün; romanlardaki tiplerin gelişim göstereceği ve nihayet ideolojik yanılgılardan kurtulacağı tarzda düzenlenmesi, toplumcu romanda geliştirilmesi gereken ideal tiplerin nitelikleri ve birbirleriyle olan ilişkileri üzerine konuşulur. Oturum boyunca, Tahir'in köylü karakterler için geliştirdiği sert gerçekçilik ciddi eleştirilere uğrar. Kemal Tahir ise, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı eseri sayesinde, köy romanlarının mutlak niteliklere sahip tiplerden (idealist öğretmen, hasis hoca, gaddar ağa, vb.), klişe bir anlatım biçiminden, hayali köy ve köylü anlayışından kurtulduğunu belirterek bu eğilimi olumlu bulduğunu ifade eder. Köy romanı girişiminin Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişen, köylüyü savunur görünen ama aslında köylüyü aşağılayan anlayışı yaktığını belirtir. "50 sonrası gelişen köy romanı 'Orda bir köy var uzakta, o köy bizim köyümüzdür' ama o köy bizden uzak olsun anlayışından uzak durmuştur" der (Konuk, 2004, s. 489). Bu açık oturumda Tahir, muarızları tarafından aslında Anadolu köylüsünü bilmemekle, bu bilgisizliğinden ötürü ona menfi nitelikler atfetmekle suçlanır. Köylüyü devrimin çekirdeğini taşıyan politik bir aktör olarak görmüyor oluşu da Tahir'in sol içinde yalnızlığa itilmesinin nedenlerinden bir diğeridir. "1940'lardan itibaren Köy Enstitüsü kökenli ve aslen köyden yetişen romancıların sosyalist dünya görüşüne sahip olmaları ve köyü, işçi sınıfı olmayan bir toplumda devrimci bir güç olarak görmeleri de Kemal Tahir'e karşı çıkışın bir diğer nedenidir" (Tural, 2011, s. 20). Zira Kemal Tahir realist bakışın, kendisini görmeye mecbur kıldığı ayrıntılarla, köye dair idealist ve hayalci bir yaklaşımı yıkma girişiminde bulunmuş, ideolojilerin söylemekten imtina ettiği kavramsallaştırmaların üzerine giderek meseleyi evrensel ve yerli veçheleri ile kavramaya çabalamıştır. Bu düşünsel çaba, gerçekçi bir romancının arayışının bir yazma metodu hâline gelmesidir. Kemal Tahir, bu özgün metotla Anadolu köylüsünü anlatırken çıplak gerçeğe ulaşabilmek adına, doğrudan insan hayatının en temel noktalarına inmeyi hedefleyerek hem sosyolojik hem de özgün edebî yorumlar yakalar.

1. Toplumsal Bir Gösterge Sistemi Olarak Romanda Tipleştirme

Anadolu köylüsünün, toplumcu gerçekçi Türk romanındaki konumu, emeğin kutsanması ve solun köylülüğü işçi emekçi sınıfın yerine ikame etme çabası nedeni ile genellikle olumlu olmuştur. Kemal Tahir tarih, insan ve toplum üzerinde fikir üreten bir yazar olarak romanlarında inşa ettiği toplumsal projeksiyonunu, Türk toplumun özgün özelliklerini dikkate alarak kurgular. Kemal Tahir'in diğer toplumcu gerçekçi yazarlardan farklı bir hususiyeti de Türk halkı karşısındaki acımasız eleştirel tavrı ve kötümserliğidir. Ona göre ezilmişlik, eğitimsizlik, köylü kurnazlığı, dini kişisel çıkarlar

için kullanma gibi davranış kalıpları, belli bir yöreden bağımsız şekilde, Anadolu insanının başat karakteristiğini oluşturur. Anadolu halkını ve tüm insanları “iyi” birer insan yapan şey, Tahir’e göre “emek” kavramıdır. Bu kavram tarihsel süreçlerle Anadolu insanının kazandığı adalet temelli bir düzene yatkınlığı ile asıl anlamını bulur. Bu bakışa bağlı olarak Kemal Tahir’in roman kurgularında Anadolu köylüsü toprak ve üretimle doğrudan ilişki hâlinde iken kendileriyle ve topluma barışık kişilerdir. Buna karşın, toprakla aralarına mesafe girdikçe iyi tabiatlarını yitirmeye başladıkları, hırsızlığa ve soyguncu bir düzene doğru sürüklendikleri gözlemlenir. Kemal Tahir, Fethi Naci tarafından köy romanlarındaki gerçekçi tavrı nedeniyle “sevgisizliğin romancısı olmakla, kendi yarattığı kahramanlara yalan söyletmekle ve onlardan nefret etmekle” (Naci, 2012, s. 265) suçlanır. Tahir’in sol çevrelerden dışlanması ve ideolojik kopuşundan sonra, Fethi Naci’nin ona dair eleştirilerinin arttığını gözlemlemek mümkündür. Naci’ye göre (2012), Kemal Tahir *Büyük Mal* romanı ile halkına karşı tutum almış, köylüyü roman başlığındaki gibi âdeta mal olarak değerlendirmiştir. Ona göre Kemal Tahir roman kişilerini kabaca ve dışarıdan tasvir eden bir roman tekniği kullanmaktadır ve bu durum söz konusu kişilerin derinlemesine bir değişim yaşayarak “karakter”e dönüşmelerine mâni olmaktadır (s. 265-272). Naci’nin bu ideolojik yorumu dönemin sol çevresinin de Kemal Tahir’e bakışını gösterir niteliktedir.

Kemal Tahir romanlarının üzerinde en çok tartışılan meselelerinden biri yazarın tip yaratma stratejisi ile ilgilidir. *Rahmet Yolları Kesti* romanı, olumlu manada tipikleştirilmeye çalışılan eşkıya mitini yıkma girişimi, *Yediçınar Yaylası* serisi ise sosyalist ütopyanın çizdiği kusursuz köylü tipine karşı gerçekçi edebiyatın kendi tezini ilan etmesidir. Hatta Türk edebiyatında “Eşkıya romantizmine karşı ilk itirazı” Tahir getirmiştir (Uyanık, 2023, s. 248). Orhan Kemal, “Beş Romancı Köy Romanı Üzerine Tartışıyor” adlı açık oturumda, yarattığı tipler üzerinden Kemal Tahir’i acımasızca eleştirir. Söz konusu tenkit, Türkiye’de sol tandanslı yazının, roman tipi kurgularken dikkate aldığı kıstasları ortaya koyması bakımından kıymetlidir:

Orhan Kemal: Bize ne lazım? Aydınlık, ileri; kötülüklerle, deliliklerle, alçaklıklarla, bayağılıklarla mücadele edecek aydın tipler lazım... Bilhassa Kemal Tahir’e bunu hatırlatıyorum... (onun Köyün Kambur’unda) frengililerle uğraştığına şaşırıyorum. Kemal Tahir’den ben, aydınlık, ileri, yurdumu ileriye götüreceğim olumlu tipler istiyorum (Tükel, 1960, s. 29-30).

Kemal Tahir’e göre o dönem Rusya’daki klasik toplumcu görüşün edebiyat sahasında teklifi, halkı kusursuz gösterme eğilimi ve epik bir duygusallıkla icat edilen, aslında ahlaksız halk kahramanlarını sevme düşüncesidir. Kemal Tahir, bu bakış açısını olumlamaz. Tahir’in kanaatine göre, başını Jdanov’un çektiği ve sosyalist gerçekçiliğin esasını romanda olumlu ve olumsuz tipler olmak üzere iki mutlak kategori oluşturmak biçiminde belirleyen anlayış yenilmiştir (Dosdoğru, 1974, s. 384). *Rahmet Yolları Kesti* tüm menfaat ilişkilerinden sıyrılmış eşeği ile odun toplamaya giden Bektaş Emmi’nin ve bir bozkırın tasviri ile başlar. Bektaş Emmi, tüm saflığı ve tabiatla bireysel mücadelesi ölçeğinde halkın temsilcisidir. Karmaşık menfaat ilişkilerine bulaşmadığı için emeğine yabancılaşmamış, ideolojik bir yanılığın içine dâhil olmamıştır. Bu çerçevede “proletarya” ile eşleştirilebilecek yegâne roman kişisi Bektaş Emmi’dir. Romanın başında bir defa görünen Bektaş Emmi, eşkıya hayranı Maraz Ali’nin yanılığının başından beri farkındadır. Bu farkındalık, onun savaşlarla ve mücadele ile geçen yaşam tecrübesi sayesinde. Henüz 13-14 yaşında “boynu kiraz çöpi” gibi zayıf bir çocuk olan Maraz’ın babasının Kurtuluş Savaşı’ndaki çaresizliğinin hikâyesini anımsayan

Bektaş Emmi, Maraz Ali'nin tuttuğu yolun yanlışlığını, tüm çıplaklığı ile görmesine rağmen bu durumu Ali'ye anlatmaya cesaret edemez. Ali'den, sermayenin diğer sembollerinden ve kendi kıt menfaatinden korkar. Bu sebeple Ali, Marks'ın köylülüğe attığı yalıtılmışlığın misalidir.

Romanın başkişisi Maraz Ali, klasik toplumcu şablonlarda olduğu gibi emek ve toplum lehine bir aydınlanma yaşamaz. Roman boyunca böylesi bir bilinçlenmeye karşı gösterdiği direnç, ideolojik yanılığının boyutunu göstererek okuyucuda bir etki yaratmayı amaçlar. Maraz Ali, cehaleti ve kandırılmışlığı ile ölümcül hatasına kadar herhangi bir dönüşüm yaşamaz. *Beş Romancı Tartışıyor*'da, Orhan Kemal, kendisinde bir bilinçlenme olmasa da okurda bir ideolojik aydınlatma yaşattığından olsa gerek Maraz Ali'yi olumlu bulur (Tükel, 1960, s. 29-30). Buna rağmen hakkını verdiği yiğitliği, korkusuzluğu, zorluğa karşı dayanma gücü ve cesareti Maraz Ali'yi yüceltmez. Bilakis, savunmasız kadınları acımasızca tartaklamak, soygun mallarını taşımak ve adam öldürmek gibi eylemler, Maraz'ın olumlu niteliklerinin üzerini örter. Yazar, Ali'nin yanılığını okura göstermek için, keskin zıtlıklarla örülmüş bir ironi kurar. Eşkıyalıktan murat ettiği gerçek yiğitlik, romanın sonunda, erkekliliği koparılmış bir "çingene maymunu"na dönüşmesine sebep olur. Bu acımasız stratejinin hedefi, yanılığın büyüklüğü nispetinde yol açtığı felaketin de büyük olacağını göstermektir. Ancak meşru şartlarda hamiyeti, dürüstlüğü ve dayanma gücüyle Anadolu insanının temsili olabilecek Maraz Ali, sermayenin temsilcisi ahlaksız Çerçi Süleyman'a duyduğu sonsuz güven yüzünden, kültürel yatınlığın ona vaat ettiği potansiyel iyiliğini yitirir. Bu güveni hamaset, duygusallık, korku ve çaresizlik dışında asıl besleyen duygu, Maraz Ali'nin gerçekten kaçışın ve kontrolsüz şiddetin sembolü olan eşkıyalığa duyduğu özentidir. Sermayenin, halk çocuklarını şiddete alet etmek için kullandığı eşkıyalığın toplumsal projeksiyondaki karşılığı, "ideoloji"dir. Maraz Ali'de bu hayranlık; kendisine anlatılan efsanelerle, dinlediği eşkıya türküleri ile, silahlar ve güç özentisiyle beslenir ve Ali, rasyonel düşünceden kopar. Bu kopuşun temelinde, eşkıyanın "zenginden alıp fakire verdiği" yanılığı yatar. Her ne kadar Bektaş Emmi, hiçbir eşkıyanın fakire yardım etmek için ahlaki bir dayanağının veya denetleyicisinin olmadığını söylese de yanılığın kesif halesi, Ali'nin gerçekleri görmesine engeldir. Bu haleden faydalanan Çerçi Süleyman'ın kurduğu şeytani plan, sermayenin orta sınıf aydın tabakasının romandaki karşılığı olan Uzun İskender ve eşkıya takımı ile halkın temsilcisi Maraz Ali'nin olumlu özelliklerini yok eder. Çerçi Süleyman, romanın her açıdan en kötücül karakteridir. Temelde çıkar ve sömürü amacı ile oluşturduğu ve sadece kendi bildiği plan, çürümüş de olsa epik yönleri olan eşkıyaları bile zaman zaman okur gözünde masum bir konuma oturtur. Finalde en kârlı çıkan odur. Çerçi, eşkıya eskisi Uzun İskender'e ikinci eş olarak körpe bir kız vaat ederek ekonomik açıdan potansiyel rakibi Dede'yi soymaya ikna etmiştir. Plana dâhil olduğunu ispatlamak için, eşkıyalık uğruna yanıp tutuşan yanaşması Maraz Ali'yi takıma katmıştır. Soygundan sonra onları atla kaçırmaya söz vererek hepsini samimiyetine inandırmıştır. Fakat soygunun ertesinde hem vaat ettiği atları yollamamış hem de Maraz Ali'ye attığı hırsızlık iftirası ile olayla ilişkisinin üstünü örtmüştür. Kurgunun toplumsal karşılığı olarak sermaye, orta sınıf aydınları kâr vaadi ile ikna etmektedir. Eşkıya takımı çeşitli sembolleri ile emek vermeden elde edilecek yüksek kâr vaadine kanarak plana dâhil olmuştur. Maraz Ali içinse tek kâr, namılı bir eşkıya olmaktır. Fakat Çerçi, kurduğu şeytani plan sayesinde romanın sonunda Maraz Ali'yi hırsızlıkla ve namussuzlukla suçlar ve ilk onu "satarak" olayla tüm bağlantısının kopmasını sağlar. Bu biçimde zaten somut bir artı değer olmayan "nam uğruna" verilen emeğin boşa çıkışı, oldukça acımasız bir kurgu ile gözler önüne serilir.

Romanın başında Bektaş Emmi ile Maraz Ali arasında kurulan diyalogla, roman kişilerinin toplumsal konumu hakkında ön bilgi sağlayan yazar, kadroyu genişletmek için okuru Maraz Ali'nin yanaşma olarak kaldığı eve götürür. Evin sahibi, romandaki tüm planı kuran Çerçi Süleyman'dır. Adından da anlaşılabilirliği üzere Çerçi Süleyman, sermayenin ve ahlaki, dinî ve kültürel hiçbir kural tanımaması itibariyle kapitalizmin sembolüdür. Zira onun tek değeri paradır. Tüm eşkıya takımını aldatıp onları kendi menfaatine kullanır. Bunun için eşkıya takımının kadın ve paraya olan zaafını kullanır. Bir karnaval sahnesi olan bu evdeki tipler arasında Uzun İskender, cahil halkın devletle ilişkisini kurmak görevini yüklenen fakat tek işi iftira vasıtası ile şantaj yapmak olan İstidacı Bilal Efendi ve kadın cinselliğini sermaye yaparak geçinen ve bu ahlaksızlıkla övünen Kavut İbrahim Efendi vardır. İstidacı Bilal ve Kavut İbrahim, sermayenin sembolleridir. Maraz Ali'nin, Uzun İskender'in hâl ve hareketlerinde kristalize ettiği eşkıya mitinin asıl yüzünü görememesinde en büyük etki, lirik ve epik hamasettir. Maraz Ali, karnavaldaki İstidacı Bilal'in köylüye önce iftira atıp sonra şantaj yapmasını ve Kavut İbrahim'in ahlaken ne kadar çürümüş olduğunu bizzat müşahede eder fakat küçüklüğünden itibaren kulağına çalınan eşkıya türkülerinin büyüleyici etkisinden kurtulamaz ve rüyadan uyanmak istemez. Eşkıyalık onun için var olma ve kendini ispat etme biçimidir.

Uzun İskender, Kuru Zeynel, Katır Adil ve Maraz Ali, eşkıyalığın işlevini kaybettiği bir çağda kullanılmak üzere bir araya getirilmiş bir eşkıya takımıdır. Bu takımın bir araya geliş sebebi görünüşte Uzun İskender'e reşit olmayan bir kızın ikinci eş olarak istenmesidir. Uzun İskender için kızı muhtar babasından isteyenler, düzenbaz Çerçi Süleyman ve İftiracı (İstidacı) Bilal Efendi'dir. Bu kişilerin romanın girişinde Çerçi'nin evinde bir araya geldikleri toplantıda galiz biçimde kendi anneleri veya eşlerini de işin içine katarak küfürleşmeleriyle oluşturdukları söylem; kadının, aşk bir yana cinsellik açısından düşünüldüğünde dahi değersizliğini vurgulamak üzere inşa edilmiştir. Kadın, Uzun İskender'in bir vurucu güç olarak sermaye tarafından kullanılması için âdeti bir yemdir. Toplantı; şarap ve Aşık Niyazi'nin sazıyla, katılımcıları gerçekten koparıp hissiliğin girdabına almak için tüm şartları haizdir.

Yazarın iması ile orta sınıfı ve yarı aydını temsil eden Uzun İskender, aslında bir ağa çocuğu olmasına rağmen eşkıyalığa heves etmiş, gençliğinde Kavlak Ali namındaki eşkıyanın yanında "mesleğin" sırlarını öğrenmiştir. Zaman zaman uzun uzadıya anlatılan Kavlak Ali'nin eşkıyalık devri de eşkıyalığın hiçbir zaman ahlaki bir dayanağı olmadığını örnekleri ile doludur. Uzun İskender'in eşkıyalık çağının bitişinden sonra parasız kaldığı için yaptığı ve Maraz Ali'ye kahramanlık olarak anlattığı soygun da aslında tam bir fiyaskodur. Onu yakalayan devlet görevlisi, İskender'e alayla "umum dağlar müfettişi" lakabını takmıştır. Çünkü soygun sonrasında yardımcıları Kuru Zeynel ve Katır Adil ile birlikte hapse düşmüştür. Uzun İskender, sahip olduğu her şeyi, zulüm aleti olarak kullanılmasına borçludur. İlk karısını da din sömürüsü-ticaret ortaklığı ile köyün Dede'si sayesinde zengin bir yerden alan İskender, kurguda dinî otoritesi ile sömürücü konumda olan Alevi Dedesi Kasım'ın ve Çerçi Süleyman'ın tetikçisidir. Menfaat umudu ile tetikçilik yapmakta fakat vazifesi bitince sermayenin onu "satacağımı" düşünmemektedir. Toplumsal projeksiyona göre ise arka planda işleyen çıkar gruplarının sözcülüğünü yapan yarı aydın kitlenin veya sermayenin emrindeki silahlı örgütlerin sembolüdür.

Kemal Tahir'in romanda Uzun İskender, gerçekte Yaşar Kemal ile ilişkilendirdiği yarı aydınlara² attığı bakış açısı, duygusallıkları nedeniyle sermayenin kötülüklerine alet olmaktır. Bu biçimde şiddete yönelen gruplar da romanda Maraz Ali'nin şahsında sembolize edilir. Kemal Tahir, halkla aralarına kasti bir mesafe koyan, fakat vaziyet icap ettirdiğinde hamasi hislerini kışkırtarak halkın hassasiyetlerini istismar eden yarı aydınların, eşkıyalığı kendi menfaatleri yönünde bir mit olarak kutsadıkları görüşündedir. Bu biçimde Tahir, fakir halk çocuklarının farkında olmadan bir şiddet sarmalına düştüklerini Maraz Ali tipi ile ima eder.

Uzun İskender'in istediği kızın babası, Muhtar Arif Ağa ise yozlaşmış bürokratik otoritenin temsilcisidir. O da Dede'nin ekonomik hamlesinden rahatsızdır. Kızını Uzun İskender'e ikinci eş olarak vermek istememesi aslında işleyen planın bir parçasıdır. Dikkatle bakıldığında yüzeydeki kadın ve hamaset odaklı çatışmanın tamamen düzmece olduğu, kurgunun derinde din-ticaret-şiddet sarmalındaki menfaat mücadelesi ile şekillendiği fark edilir. Fakat aynı zamanda polisiye yazarı olan Kemal Tahir, bu cendereyi baştan okuyucuya hissettirmez. Bu sayede gerilim ve heyecan unsuru ayakta tutulur.

Maraz Ali, Çerçi Süleyman tarafından kurulan tezgâhtan habersiz, Uzun İskender ile birlikte soygunu yapacak eşkiya takımını tamamlamak üzere yola çıkar. Takıma eklenecek diğer isimler Kuru Zeynel ve Katır Adil'dir. Kuru Zeynel, aslında zengin bir aileden gelmesine rağmen, babasının ahlaksızlığına boyun eğmediği için fakirliğe düşmüş bir tiptir. Bu açıdan bakıldığında, aslında haksızlığa karşı çıkma biçimi olarak başkaldırı başlangıçta epik bir ruh taşır ve meşru olabilir. Fakat Kuru Zeynel'in başkaldırısını çürüten esas olgu, çıkar kaygısı ile bir alete dönüşmesidir. Çerçi'nin ihanetini ilk kavrayan Kuru Zeynel'dir. Cesaretli ve zeki olmasına rağmen, o da aydınlanma yaşamaz. Fakirliği dolayısıyla bir an okuyucu Zeynel'e hak verir. Fakat kazandığı parayla hemen bir oğlak kesip Uzun İskender'e sunan, çocukları açken şarap içip kumar oynayan Zeynel'in durumu eşkıyalığın ahlaki problemlerle iç içe geçmiş yönünü ortaya koyar. Katır Adil ise Sünnî olmasına rağmen Alevi köyleri içinde kalmış, bekçilik yaparak fakirlik içinde yaşamaktadır. Katır Adil'in motivasyon kaynağı ise karısının aç gözlülüğüdür. Meşru yoldan kazanılıp kazanılmadığına bakmadan sürekli para isteyen kadın, Katır Adil'i felakete doğru sürükler. Eşkiya takımının bir araya geliş nedenleri; güç, para, kadın ve nam sahibi olma olarak belirlenebilir.

Eşkiya takımı Uzun İskender'in büyü ile razı ettiğini söylediği Arif Ağa'nın küçük yaştaki kızı Gülbeniz'i kaçıracaklarını düşünmektedir. İzin almak için Dede'nin evine gittiklerini sanan grup, İskender'in önceden Çerçi Süleyman'la planladıkları biçimde Dede'nin boğazına bıçak dayamasıyla olayların akışına kendilerini kaptırır. Başlangıçta Dede'nin dinî otoritesi Katı Adil ve Kuru Zeynel'de tereddüt yaratsa da kimse bu duruma karşı çıkmaz. Özellikle Maraz Ali, ilk eşkıyalık deneyiminde oldukça atak ve acımasızdır. Soygun esnasında eşkiya takımının işledikleri cürmü engelleyebilecek

² Kemal Tahir'e, romanı *İnce Memed*'e karşı olarak mı yazdığı sorulduğunda, Kemal Tahir, "Hayır" der. "...Ona karşılık olarak yazmadım. Bütün dünyada yarı aydınlar arasında meydana gelen yanlış anlaşılma parmak basmak istedim. Yaşar, *İnce Memed*'i yarı aydınların tesiriyle yazdı. İnce Memed, fukara tek başına toprak reformu yapıyor. Hiç böyle şey olur mu? Şimdi cumhurbaşkanı bile toprak reformunun ne demek olduğunu bilmiyor, kaldı ki o zaman İnce Memed toprak reformunu ne bilecek..." (Şenkal, 1979, s. 10). Kemal Tahir'in yarı aydınlıkla suçladığı bakış açısı, eşkıyalığı bazı durumlarda halk için meşru bir yol olarak kabul eden kişilere yöneliktir.

toplumsal veya ahlakî hiçbir otorite mevcut değildir. Kuralların olmadığı bir dünyada Marksist bir romancıdan beklenmeyecek bir biçimde kötülüğe engel olarak kurguya “rahmet” dâhil olur. Soygun sonrasında bastırılan yağmur yani rahmet, romana da ismini verecek sınanma durumunu oluşturur ve eşkıya takımının kaçış yolunu keser. Fakat rahmetin yolları kesmesi, romanda ilahi bir mucize olarak kullanılmaz. Tam tersine yağmurla sınanan eşkıya takımının açgözlülükleri, korkaklıkları, cesaretsizlikleri tüm gerçekçiliği ile bu kısımda ortaya çıkar.

Yağmurun yolları kesmesi, emeği ve duyguları sömürülen bir halkın çaresizliğinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Maraz Ali bu sınanmada, konumu ve davranışlarıyla şartların sürüklediği iradesiz bir nesne gibidir. Bu sebeple okuyucunun gözünde kahramanlaşamaz; aksine acınacak duruma düşer. Emeği ile kurduğu doğrudan ilişki sayesinde ideolojik yanılığın berisinde kalan Anadolu köylüsünün rahmet saydığı yağmur, gayrimeşru bir otoriteye yaslanarak zorbalık yapanlar için azaba ve cezaya dönüşür. Allah’ın dünyaya adaletle dağıttığı rahmet, tanrısal yargının vasıtası olur. İlahi kudret, eşkıyalıkla halkı yıldırın, dara düşüren ve toplumsal nizamı bozan kişilerden rahmet ile hesap sorar ve çarpılmış düzeni yeniden tesis eder. Eşkıya takımının, soygunun akabinde doğal bir afet hâlini alan sağanağa tutulmaları karşısında, yazarın Kuru Zeynel’e söylediği cümle, gerçek “insan”ın zaafılarıyla yüz yüze gelen eşkıyanın, hayata dair felsefesini dile getirir: “Yanılmaktasın, Uzun Ağa! Biz insanız. Topraktan olduk, suyun çoğu iyi gelmez. Bunun sonunda çamura dönüp çıvmak var” (Kemal Tahir, 2013, s. 255). Eşkıya takımı, yağmurda ıslandığı için Dede’nin evinden çaldığı kadın elbiselerini giymek zorunda kalır. Bu, Kemal Tahir’in eril bir tahakküm sembolü olan eşkıya tiplerinden intikam alma biçimidir. Onları bu hâlleri ile toplumun önüne atarak, yanılığın boyutunu acımasızca gösterir.

Ekonomik ve duygusal olarak ezilmiş Anadolu halkının ruhunun da sömürülmesi, Maraz Ali’nin hikâyesi ile somutlaştırılır. Ancak eşkıyalıkla kurtulabileceğini düşündüğü ezikliği, Maraz Ali’nin felaketi olur. Maraz Ali aslında “hak vergisi bir yiğitliğe sahiptir.” Buna karşın, kendi hak vergisi yiğitliğinin yanına bile yaklaşamayacak derecede aşağılık karakterler olarak çizilen ağası Çerçi Süleyman’ın, Uzun İskender’in ve takımdaki diğerlerinin ağzından çıkan her şeye koşulsuz itaat eder. Maraz’a göre eşkıyalık onurlu, namuslu ve haysiyetli bir meşgaledir. Romanın finalinde ağasının kendine iftira ettiğine dahi inanmaz. Bunu fark eden Kuru Zeynel’in durumu tahlili, Anadolu gencinin çeşitli odaklarca nasıl manipüle edilip şiddete yönlendirildiğinin göstergesi olarak okunabilir:

Oğlan zebun olduğundan, geleni gideni bulunmadığından, beş yılı, mümkünü yok, çıkaramaz. Açlıktan ince öksürüğe yakalanır da geberir. Yahut ki bir ağa yanına hizmetkâr olacak. O zaman herifin aptes suyunu döker, yatağını serer kaldırır. Bıçağını taşır. Böyle delifişek bir oğlana mahpushanede, karın tokluğuna, ne dilersen yaptırırın. “Şunu vur,” de, hiç bakmasın vursun. Kötüsüne düşerse bunu esrara, rakıya alıştırırlar. Daha boku yatağına alıştırır. Hitamında bir bakarsın, üstü başı düzmüş, saçını çingene köçekleri gibi taramayı hep öğrenmiş (Kemal Tahir, 2013, s. 344).

Roman, Maraz Ali’nin hapishanede başına gelecek kötü durumları ima eden iki yabancınn konuşması ile biter. Yazar, bu diyalogla Maraz Ali’nin düştüğü yanılığın bedelinin çok vahim olacağını ima eder. Bu acı ima, hayalperestliğin sonunun gerçekçi biçimde ifade edilmesi zaruretindedir. Romanın yazıldığı sosyo-politik perspektif düşünüldüğünde; devrim uğruna şiddete, anarşiye ve teröre tevessül etmenin meşruiyetine dair gönderme net bir biçimde görülebilir. Esas itibarıyla eşkıya karşısında halkın kanaatinin “zenginden alıp fakire verme” yanılığının üzerine temellenmesi, romanın

halkı hem savunan hem suçlayan ana tezidir. Bu aldanışı besleyenler; çoğunlukla menfaat uğruna eşkıyalarla birlik olan, soygundan nemalanan, halkı umursamayan, tefeci tiplerdir. Bir başka ahlaki yanığı da yozlaşmış geleneksel söylemlerden beslenen eşkıyalık mitinin plazladığı korkudur.

Kemal Tahir, romanlarında Marksist düşünceden yola çıkarak Türk toplumuna özgü bir ekonomik işleyiş şeması çizer. Bu şemada, ideolojik yanılığının içindeki kişilerle Türk toplumunun tarihi kökleriyle oluşmuş gerçek sosyo-ekonomik yapısı arasındaki ilişkileri yüzleştirme stratejisi uygular. Görünüşte meşru düşünsel zemin üzerine inşa edilmeye çalışılan olay ve olguların çatışma ve şiddete evrilmesinin asıl sebebi olan arka plandaki ekonomik menfaat paylaşımını tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermek, bu yüzleştirmenin temel amacıdır. Bu yüzleştirmede sosyal ilişkilerin de temsilini sağlayan semboller roman kişileridir. *Rahmet Yolları Kesti* romanında köyün ekonomisini tekeline almak isteyen Çerçi Süleyman, kapalı ekonomide kazancını paylaşmak isteyen potansiyel rakiplerini tasfiye etmek amacındadır. Mütegalibe ve muhtar Arif Ağa da Çerçi gibi, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile zayıflayan dinî otoritesini el altından ekonomik çıkara tevîl etmeye çalışan Alevî Dedesi olan Kasım Dede'nin köyde dükkân açıp dedelik makamından yararlanarak kendi ekonomik döngülerine ortak olmayı hedeflemesinden rahatsızdır. Çünkü Kasım Dede'nin, dini kullanarak her iki rakibini de kolayca tasfiye etmesi işten dahi değildir. Romanda kapalı köy ekonomisini belirleyen iki temel odak, din ve bürokrasidir. Her iki odak, sermayeyi ele geçirmek için gerekli olan gücü edinmek amacıyla şiddeti bir aracı olarak kullanır. Bu güç mücadelesinde, çatışmayı başlatmak için özel ticari girişimin sembolü olan Çerçi Süleyman'ın kullandığı araç, kadındır. Çerçi, Uzun İskender'in Arif Ağa'nın kızını ikinci eş olarak almak istemesi üzerinden, onun kadınlara karşı zaafını kullanarak planını yapar.

Rahmet Yolları Kesti'deki diğer eşkıya karakterlerden Kuru Zeynel ve Katır Adil'in şiddete yönelip soyguna girişmelerinin temel nedeni, yine ekonomiktir. Her iki eşkıya eskisi de sadece kız kaçırmaya gittiklerini sanıp, bunun karşılığında para kazanacaklarını umarlar. Dede'nin evinde, birdenbire İskender'in hırsızlık girişiminin içinde kendilerini bulurlar ve Dede'nin parasını almaya razı gelirler. Romanın sonunda Uzun İskender ve Kuru Zeynel teslim olur, Katır Adil ölür, Maraz Ali ise “nam uğruna” katil olur. Tüm bu plandan geriye, eşkıyaların kötülüğü kalır. Toplumsal yapıya katkı sağlayacak bir artı değer ve üretim yoktur. Bu kurguyla, lirik ve naif eşkıyalık mitinin hiçbir maddi veya manevi karşılığı bulunmadığı ve topluma sadece kötülük getiren bir aldatma aracı olduğu vurgulanır. Kötülerin edindikleri yegâne şey, kendi kötülükleridir. Ne Uzun İskender istediği kadını elde etmiştir, ne Maraz Ali uğruna katil olduğu namı ve yiğitliği kazanmıştır ne de Katır Adil ve Kuru Zeynel ekonomik yönden kazançlı çıkmışlardır.

2. Otorite, Meşruluk ve Şiddet

Romanın oldukça karmaşık kurgusunun ilk tartıştığı konu, otoritedir. Otoritenin, bir başka ifadeyle iktidarın niteliklerine dair kayda değer tespitlerde bulunan filozoflardan Foucault'ya göre, “Birey iktidarın dışında ve karşısındaki şey değildir. Birey iktidarın bir etkisi ve aynı zamanda bir aracıdır: İktidar kurduğu birey üzerinden işler (2005, s. 107). Bu bağlamda, Althusser ise, devletin ideolojik aygıtları arasında, din, okul, aile, hukuk, siyasal sistem, basın-yayın, edebiyat, sanat, spor gibi unsurları sayar (2000, s. 34).

Rahmet Yolları Kesti romanında, roman kişileri, iktidarın dizayn ettiği özneler olarak değerlendirilebilir. Çünkü iktidarın ideolojik aygıtları vasıtasıyla şekillenen öznelerin, siyasal, iktisadi ve sosyal ilişkiler içinde gerçekliğe dair kavrayışları yine iktidarın menfaatinedir. Romanın mekânı köyde; din, aile, yasa gibi kurumları sembolize eden

kişiler, dirayetini kaybetmiş bir iktidarın kalan tüm gücünü aralarında pay ederler ve bir anlamda iktidarın yerine kendilerini ikame ederler. Devlet otoritesinin oldukça zayıf olduğu bu coğrafyada, dinî gruplar ve sermaye sahipleri arasındaki otorite rekabeti, romanın arka planında işleyen esas yapıdır. Kapalı bir ekonomik döngü içinde; kadın ve toprak, gerçek anlamda veya sembolik olarak gücün ve iktidarın göstergesidir. Bu açıdan çatışma genellikle belirlenen kavramlar üzerinde yaşanır. Toprak ağaları ve dinî grupların elde ettiği birikimin kaynağı, genellikle meşru değildir. Tüm sermaye sahipleri, otorite boşluğundan faydalanarak şiddet veya değer sömürüsü vasıtası ile mevcut vaziyetlerini tahkim etmişlerdir. Ortaya çıkan şablona göre kapitalist sermayenin sembolü Çerçi Süleyman ve dinî sömürünün temsili Alevi Dedesi Kasım, sermayenin biriktiği tekellerdir. Uzun İskender ise bu tezgâhın silahlı kuvvetidir. Romanın kurgusunda esas hedef, Çerçi Süleyman'ın sermaye birikimindeki esaslı rakibi olan Dede'yi saf dışı bırakma çabasıdır. Diğer tüm roman kişileri bu ana odağın aleti olarak kullanışlı araçlardır. Araçların en alt sınıfında bulunan, dolayısıyla en acımasızca sömürülen kişisi, eşkıyalık hayalleri ile gözü boyanan Maraz Ali'dir.

Meşru otoritenin olmadığı kontrolsüz bir ortamda sıradan bir gencin bu döngüye dâhil olma umudu, mutlaka şiddet basamağına uğramak zorundadır. Maraz Ali ve genel olarak köylü gençleri, ülkenin kurtuluşu için yabancı güçlere karşı devlet otoritesi altında mücadele ederken fakir düşmüş Türk köylüsünün çocuklarıdır. Kendi halkını soyan eşkıya ise yeni düzen içerisinde sermaye biriktirmiştir. Ortaya çıkan haksız düzen içerisinde Ali ve eşkıya takımının diğer üyelerinin birikimden hak ettikleri payı almaları için onlara sunulan tek yol şiddet; yani romandaki sembolizasyonla eşkıyalıktır. Bu noktada Frankfurt Okulu düşünürlerinden Herbert Marcuse'un otorite zafiyet gösterdiğinde, şiddete başvurmayı olumlayan fikirleri anılmaya değerdir. Marcuse'a göre, direniş, sömürülen ve zulme tabi kılınmış azınlıkların en tabi haklarından biridir ve şartlar gerektirdiğinde bir imkân olarak mevcuttur. Eğer yasal vasıtalarla bu hakkın temini mümkün görünmüyorsa, yasadışı araçların devreye sokulması da gayet tabidir (2014, s. 105). Maraz Ali'nin eşkıyalığa gönül indirmesi, fukaralığına derman bulamayan sosyal ve ekonomik düzenden sorumlu iktidarın boşluğunda, illegal yollara başvurmaktan başka bir çare görmemesindedir. Maraz Ali'nin eşkıyalık hayalleri içerisinde anasına bir çift ayakkabı almak istemesi, Kuru Zeynel ve Katır Adil'in zaman zaman abartılı bir biçimde gösterdikleri hamiyetleri, bu döngünün temel motivasyonunu açıklar nitelikte örnekler olarak düşünülebilir. Bu yolu tecrübe edenlerin toplum nezdindeki itibarlı pozisyonları, folklorik öğeler olarak namlarının dilden dile aktarılması da Maraz için, yürüyeceği yolun onurlu ve yiğitçe bir seçim olduğu sanısını yaratır.

Ali'nin eşkıyalığa özenmesinin bir başka nedeni ise, Rene Girard'ın üçgen arzu modeline istinaden kahraman olma arzusudur. Ali'de eşkıya olma arzusunu doğuran neden zihninde kahramanlaştırdığı eşkıyaların hikâyeleri olmuştur (Altıkulaç Demirdağ, 2016, s. 45). Girard'ın modeline göre, romandaki dolayımlayıcı, adları ve namları halk tarafından hâlâ hürmetle yâd edilen eski eşkıyalardır. Üçgenin köşelerinde kahramanın, eski eşkıyaların ve eşkıyaların sahip olduğu namın bulunduğu söylenebilir. Aslında toplumsal bir adalet arayışının temsilcisi olan ve bir yönü ile köylülüğü temsil eden eşkıya takımı, geleneksel epik kavramlara yürekte bağlıdır. Fakat meşru epik kültürel kavramlar olarak düşünülebilecek yiğitlik, nam, cesaret gibi kavramlar, sermaye tarafından çarpıtılır ve Maraz Ali'nin şahsında köylülerin arayışının bir kötülük aleti olarak araçsallaşmasına neden olur. Romanda leitmotif olarak kullanılan “Yiğit bu

dünyada nam için yaşar.”, “Yiğitlik hak vergisidir ve bir zaman battal olmaz.” cümleleri bu yozlaşmış gerçeğin şifahi örnekleri olarak kabul edilebilir.

Romanın giriş kısmında çarpıtılmış ideolojinin etkisinde olan Maraz Ali ve gerçekten üretici olduğu için yanılının dışında olan Bektaş Emmi arasındaki muhaverenin odağı da Ali'nin çaresizliğinin sebebi de otorite ve ideoloji kavramları ile ilişkilidir. Bu bağlamda eşkıyalık kavramının hedeflediği otoritenin gayrimeşruluğu ve mesnetsizliği, kurgunun bir başka ağırlık merkezidir. Zaten Kemal Tahir'in Andre Mouris'ten aldığı “Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplum -ruhunda artakalmış barbarlık duygusunun da baskısıyla- soyguncularına karşı hayranlık duyar” epigrafı da ahlak, otorite ve meşruiyetle ilgili olarak okunduğunda, romanın ana tezini ifade eder.

Bektaş Emmi gibi emeğine yabancılaşmamış ve bu vesile ile gerçeği tüm çıplaklığıyla kavrama bilincine sahip köylü tipi için eşkıyalık, meşru otoritenin zayıfladığı zamanlarda güçlenmektedir. Eşkıyaların korku ve şiddet üzerine kurduğu otoritenin herhangi bir denetleyicisi yoktur. Ne toplum içinde geliştirilen abartılı efsaneler ne de dinî nitelikli kontrolsüz herhangi bir odak, denetleyici olamaz. Çünkü eşkıyalığın temel itkisi, kontrolsüz bir dünyada çıkar üzerine kurulmuş olan çatışmadır. Bu çatışmada yükselmenin ölçütü hiçbir zaman “yiğitlik” değil, Kemal Tahir'in geliştirdiği ve tüm romanlarında kullandığı özgün bir kavram olan kıyıcılıktır. “Kıyıcılık”, temel bir kötülük stratejisidir. Acımasızca insan öldüren kıyıcı tiplerin ortak özellikleri ise korkaklıklarıdır.

Gruen'e göre (2010) sağ şiddet, tehdit altında olma duygusundan kurtulmak için otoriter yapıları yeniden inşa etmek isteyen bir konformistken, politik isyankâr (sol şiddet) konformistliği reddeden, insaniyete giden yolu ve sevgiyi arayan, marjinal bir yapıdadır (s. 53). Bu romantik yönelim, 60'lardan itibaren Türkiye'deki ideolojik grupların şiddeti olumlamasında etkili olmuşlardır. Bu bakışla her ne kadar 60'lardan önce yazılmış olsalar da teorik açıdan *İnce Memed*'in politik yapısı ile eşleştirildiğinde *Rahmet Yolları Kesti*'nin temel tezi daha net anlaşılabilir. Bu teze göre toplumun ezilen kesiminin meşru hak arayışının yarı aydınların romantik devrimci yorumlarıyla şiddete yönlendirilmesi, uzun vadede toplumsal gelişime katkıda bulunmayacaktır.

Maraz Ali, aslında devrim adına şiddetin meşruiyetini irdeleyen bir Marksistin, bu konuya tip üzerinden cevabıdır. Kemal Tahir, kendi çağındaki sol çevrenin tasvip edip zaman zaman eyleme döktüğü şiddeti daima eleştirmiştir. Ona göre, “Hiçbir devrimci teori (bana) banka soygununu ve çocuk kaçırmayı salık vermeyeceğine göre böyle gangsterliklerin devrimle ilgisi olamaz” (Kemal Tahir, 1992, s. 166). Tahir, bu kanaatini 60'ların sonunda Türkiye'deki koşullar için belirtmişse de *Rahmet Yolları Kesti*'de sol ve şiddet arasındaki ilişkiyi dönemin dünya şartlarından hareketle sezen bir bakış görülebilir.

Rahmet Yolları Kesti romanının şahıs kadrosunun neredeyse tamamı Alevidir. Tıpkı Tahir'in diğer romanlarında olduğu gibi, bazen oldukça sert bir biçimde eleştirilen din sömürücülerine karşı geliştirilen tutum ile bu romanda Alevilik üzerinden çıkar elde etmeye çalışan Dede'nin eleştirisindeki istinat noktaları benzerdir. Kemal Tahir, dinin Sünni yahut Alevi din adamları tarafından istismar edilmesini aynı ölçüde olumsuz görür. Dolayısıyla, Tahir'in eleştirileri dünyevi bir zemine yaslanır. Eğitimden yoksun oluşun getirdiği cehalet, cehaletin yol açtığı anarşi, din, anane, örf ve âdet gibi toplumsal payandaların egemen sınıflar eliyle yozlaştırılması ve emeğin sömürülmesi kurgunun temel eleştiri odaklarıdır.

Kemal Tahir'in bu romanın merkezinde konumlandığı asli mesele, eşkıyalıktır. Romanın kahramanları olan eşkıyalar, işledikleri suçları cezalandıracak meşru bir kurum olarak “devlet” mevcut bulunmadığı için, “rahmet” tarafından cezalandırılırlar. Şiddetli yağmur, romanda dinî bir cezalandırıcıdan ziyade normal bir doğa olayı gibi anlatılmış olmasına rağmen kelime seçimi oldukça ilginçtir. Kemal Tahir'in, devleti en etkin meşruiyet kaynağı olarak değerlendirmesi, *Devlet Ana*'dan çok daha önce, *Rahmet Yolları Kesti*'de görülür.

Sonuç

Kemal Tahir, Türk edebiyatında müstesna bir isim olduğu kadar, Türk fikir dünyasında da kendine mahsus sosyolojik tespitleri, Anadolu toprağına ilişkin ana akım Marksizm'in ihata edemediği ayrıntıları yorumlayış biçimi ile özgün konumda bir romancıdır. Köyü ve köylüyü ana tema olarak ele aldığı eserleri ile toplumcu gerçekçi romanın genel eğilimlerini de takip eden Kemal Tahir, bu minvalde alışılmış retorikğin dışına çıkarak, Marksist düşüncenin olumladığı kahraman tipini ve müspet niteliklerle donanmış köylü karakterini bozuma uğratar. Bu yazma biçimi ile döneminde pek çok eleştiriye maruz kalan Tahir, buna karşın romanın temel dinamiği olarak belirlediği gerçekçilikten taviz vermez.

Rahmet Yolları Kesti adlı eserinde, Kemal Tahir, roman kişilerini toplumsal yapıya gömülü ilişkilerin sembolleri olarak kurgular ve her birinin kimliğini, kendi gerçekliğine uygun sosyal ve ekonomik dinamikler çerçevesinde belirginleştirir. Bu bağlamda, Çerçi Süleyman sermayenin, muhtar Arif Ağa bürokrasinin, Uzun İskender ve takımı yarı aydınların, Kasım Dede kurumsal dinin, Maraz Ali ise sömürülmüş ve ideolojik yanılığdan ötürü şiddete yönelmiş halk çocuklarının temsilcileridir. Toplumsal birer gösterge hüviyeti taşıyan bu roman kişileri, “yanlış bilinç” olarak ideolojinin zihinlerini bulanıklaştırması sonucu, toplumsal gerçekliği eksik ve çarpık algılamaktadırlar. Bu mistifikasyon, eşkıya takımının meşru olmayan bir tutumla şiddete başvurmasına, Maraz Ali'nin romantik bir devrimciliğe kapılmasına yol açarken, sermayeyi, dini ve bürokrasiyi temsil eden kişilerin ahlaki normlarla menfaatleri arasındaki mesafeyi kendi lehlerine kısaltmaları ile neticelenir. Otoritenin, toplumsal düzen adına etkin bir denetim mekanizmasını işletemediği yerde, sosyal ilişkilerin başat niteliği, egemen sınıflara referansla analiz edilebilecek bir kaostur. Roman, bu kaosun toplumsal, tarihsel ve ekonomik köklerini açıklamaya, yön ve gidişatını tayin etmeye dönük bir strateji izler. Bunu Türkiye'nin romanın yazıldığı dönemdeki politik vaziyetini de dikkate alarak yapan Kemal Tahir, toplumcu gerçekçi bir yazar olarak, köyden kalkarak ülkeyi ve bütün toplumsal dokuyu kapsayan ideolojik değerlendirmelerde bulunur.

Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti* adlı romanında politik ve siyasi derinliği ile gerçekçiliğine uygun olarak, efsaneleştirilmiş eşkıya tipini küçük düşürecek bir kurgu yapar. Eşkıyalık mitinde ortaya sürülen yiğitlik, mertlik, cömertlik, diğerkâmlık, alicenaplık gibi hasletlerin, aslında gerçeği örtmek üzere yaygınlaştırıldığını, eşkıyaların iktidarların zayıf dönemlerinde bu zafiyetten yararlanan bencil bireyler olarak, kendi çıkarları için menfur işlere kalkışmaktan, halkı gözetir görünerek ezmekten, sermaye ile pazarlık yapmaktan çekinmeyecek kadar hoyrat ve zalim olduklarını satır aralarında dile getirir. Romanda kurguladığı kişiler, kaba kol gücünün yahut cinsel şiddetin hiçbirinden perva etmeyen yoz insanlardır. Bu gözü karalıkları başlarını türlü belalara sokar ve neticede ömürleri ya hapisshane harap olur yahut maddi muratlarına ermeden ölürlar. Kemal Tahir, tüm bu kurguyu, sınıfsal temellere dayanan menfaat ilişkilerinin sembolizasyonu olarak ustalıkla inşa eder. Eşkıyalık sembolizasyonu etrafında ideolojik

şiddeti tetikleyen olgunun, daha üstte konumlanan çıkar grupları olacağı ve toplumsal koşullardan soyutlanarak düşünüldüğünde belki de meşru kabul edilebilecek bir başkaldırının, giderek çıkar grupları tarafından kullanılmaya son derece elverişli bir maşa haline geleceği ifade edilir. En temelde ideolojinin araçsallaştırdığı her kavramın gerçekçilikten kopacağını, kendi mensup olduğu çevreyle ters düşme pahasına vurgulayan Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti*'de otorite, emek ve toplumsal yapı üçgeninde özgün ve yerli bir perspektif geliştirir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2016). Köy romanlarında eşkıyalık ve kahraman olma arzusu. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(15), 31-48.
- Andı, M. F. (2004). Türk Romanında Köy ve Kemal Tahir. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. haz.). *Sosyoloji yıllığı- kitap 11: Baykan Sezer'e armağan, Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi içinde* (s. 510-520). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Bayrak, B. M. ve Erençin, A. (2020). *Komünist Manifesto*'daki 'The idiocy of rural life' ifadesinin anlamı üzerine: kır hayatının 'aptallığı' mı 'yalıtılmışlığı' mı? *Mülkiye Dergisi*, 44(2), 239-259.
- Coşkun, S. (2021). *Esir şehrin hür insanı Kemal Tahir: insan, eser, fikir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Dosdoğru, H. (1974). *Batı aldatmacılığı ve putlara karşı Kemal Tahir*. İstanbul: Tel Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin siyasi işlevi*. (I. Ergüden; O. Akınhay ve F. Keskin Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gruen, A. (2010). *Demokrasi mücadelesi: radikalizm, şiddet ve terör*. (İ. İgan, Çev.). İstanbul: Çitlenbik Yayınları.
- Irmak, E. (2018). *Eski köye yeni roman: köy romanının tarihi, kökeni ve sonu (1950-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, E. (2004). *İnce Mehmet ve Rahmet Yolları Kesti* romanları arasında eşkıyalığın işlenişi bakımından bir karşılaştırma denemesi. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*. 1(1), 47-54.
- Kayalı, K. (2008). Solda Kemal Tahir tartışmaları. Tanıl Bora ve Murat Gültekin (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt: 8, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kemal Tahir (1989). *Notlar 1, sanat ve edebiyat*. C. Yazoğlu (Yay. haz.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kemal Tahir (1989). *Notlar 2, sanat ve edebiyat*. C. Yazoğlu (Yay. haz.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kemal Tahir (1992). *Notlar 13, sosyalizm toplum ve gerçek*. C. Yazoğlu (Yay. haz.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kemal Tahir (2013). *Rahmet yolları kesti. Bütün yapıtları 12*. (5. bs). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Konuk, O. (2004). Türk sosyolojisi ve Türk romanı: paralel bir okumaya giriş. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. haz.). *Sosyoloji yıllığı-kitap 11: Baykan Sezer'e armağan*,

- Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde (s. 485-491). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Marcuse, H. (2014). Baskıcı hoşgörü. (S. Soysal, Çev.). *Saf hoşgörünün bir eleştirisi* içinde. (s. 79-105). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Marks, K. (1990). *Louis bonaparte'ın 18 brumaire'i*. (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Türk romanına eleştirel bir bakış-3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naci, F. (2012). *Yüz yılın 100 Türk romanı*. (7. bs). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oktay, A. (1986). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. İstanbul: BFS Yayınları.
- Özcan, A. (2012). Eşkıyanın “adi” şiddetinin siyasallığı ve yasa yapıcı mirası. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 7-23.
- Sevim, S. (2004). *Kemal Tahir ve Türk solu. biyografya 4: Kemal Tahir*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şenkal, T. (1979). Türk romanında eşkıya. *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*. Nisan-Temmuz.
- Tural, Ş. (2011). Kemal Tahir'in köy romanlarında natüralist bir eğilim olarak cinselliğin vülgarize edilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(17), 177-185.
- Tükel, T. (1960). *Beş romancı tartışıyor*. İstanbul: Düşün Yayınevi.
- Uyanık, E. (2023). Kemal Tahir'in “Yorgun Savaşçı” ve “Rahmet Yolları Kesti” romanlarında eşkıyalık teması (1919-1939). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, (44), 241-281.